

Afschrift Lofrede van Pieter Adriaansz. Van der Werff, Raad en Burgemeester der Stad Leyden opgesteld en uitgesproken door Daniël Deutz

Ter verantwoording

Het afschrift van deze lofrede is geen wetenschappelijk verantwoorde editie. Deze bijlage is een transcriptie van een handschrift dat is gevonden in het Regionaal Archief te Leiden.

Het handschrift wordt daar bewaard onder het archiefnummer LB2250. Dat deze redevoering door Deutz is opgesteld en uitgesproken staat vermeld op het voorblad van dit handschrift, of deze uitgeschreven versie ook van zijn hand is, is onbekend.

Uitgangspunt voor dit afschrift was de bladspiegel zo veel mogelijk overeen te laten komen met de bladspiegel van het handschrift, zonder in te boeten op de overzichtelijkheid van de tekst. Ten bate van die overzichtelijkheid is ervoor gekozen regelnummers aan dit document toe te voegen. De tekst van iedere regel komt precies overeen met de geschreven tekst per regel in het handschrift. Daarnaast zijn de paginanummers uit het handschrift overgenomen, deze komen niet overeen met de paginanummers in het afschrift. Gepoogd is het handschrift zo nauwkeurig mogelijk over te nemen. Daarbij heb ik rekening gehouden met de variatie in lettergrootte en onderstrepingen, vermoedelijk dienen beiden om nadruk te geven. Een aspect dat van belang is wanneer we de orale receptie van deze tekst in het achterhoofd houden. Deutz heeft deze redevoering ten slotte voorgedragen voor de leden van het genootschap Concordia et Libertate. De spaties om het begin of einde van een alinea te markeren zijn ook overgenomen. Waar woorden in het handschrift met twee komma's (,,) worden afgebroken, is dat in dit afschrift vervangen door een afbreekstreepje (-) om onduidelijkheid in verband met moderne interpunctieregels te voorkomen.

Eline de Clercq, april 2019.

Lofreede

van

Pieter Adriaansz. vander Werf.

Raad en Burgemeester der Stad

Leyden.

Opgesteld en Uitgesproken

in eene Vergadering van het Genootschap

opgericht te Amsterdam,

onder de Zinspreuk:

Concordia et Libertate;

Op Dinsdag den xxx^{sten} van Louwmaand

Van den jaare M. D. CC. Lxxxi.

Door

Daniël Deutz.

Jur. Vtr. Stud.

Lofreede

van

Pieter Andiaansz vander Werf.

Burgemeester der Stad

Leyden.

1 Ben ik heden andermaal verplicht, om, op mijne beurte, iets van mijn opstel aan U
2 voortedraagen; ik zal U thans wederom bezig houden met
3 _ ons Vaderland.
4 Een Zeeman spreekt van wind; een Landman van zijn stieren;
5 Een Herder telt zijn vee; een Krijgsman zijn laurieren.
6 en zonder men er niet mogen bijvoegen:
7 Een dankbaar Batavier heeft hart en mond verpand
8 Aan de oud'Bataafsche deugd; aan't vrije Vaderland.
9 Verre dan, dat ik mijne penne, die van mijne eerste Jeugd af aan, het
10 ongevoelig altijd naar Vaderlandsche onderwerpen heeft heen gewend, in
11 deze hare bijna Natuurlijke drift zoude tegengaan; zo zij deze mijnes
12 Verhandeling aan hare geliefkoosde bespiegelingen op nieuws toegewijd.
13 En, waarlijk, zouden wij, reeds voor het uur onzer geboorte gedragen
14 onder het harte van eenes Vaderlandsche Moeder, en dadelijk, na de inade-
15 ming der Vrije Bataafsche lucht, bij het ontvangen van het Moederlijk
16 voedzel, de edele gevoelens onzer Voorvaderen hebbende ingezogen; zouden
17 wij de vruchten wel kunnen of mogen te onder houden van dat zaad,
18 het geen wij reeds zo vroeg in onzen teederen boezem droegen? Zouden wij,
19 afstammelingen van zulke groote Nederlandes, als die zijn, waar wij
20 eeuwig op mogen roemen, niet, met de grootste schande, van ondankbaar-
21 heid, en bij het tegenwoordig, en bij het latere geslagt gebrandmerkt
22 moeten worden, zonder zelve heldhaftige bedrijven ons niet dagelijks in

23 de gedachten speelden, en ter moedige navolginge aanspoorden? ons, die in
24 weelde en overvloed, den aangenaamen oogst mogen inzamelen, welke zij,

2.

25 met zo veel moeite & arbeid, voor ons gezaaid hebben? Ons, nog eens, die
26 bij het voortzetten van elken stap, dien wij op dezen onzen Bataafschen
27 bodem vestigen, ons moeten herrineren, hoe deze was doorweekt en vrucht-
28 baar geworden is door zo veele afbiggelende zweetdruppelen, door een zil-
29 tes traanenvloed, door een door een purperen bloedstroom onzer roemrijke Voorvech-
30 ters. Hij dan,

31 Hij, die een vrijen adem haalt
32 En niet waardeert, schoon duur betaald,
33 Moet in een vreemde luchtstreek leven,
34 Daar elk alleen voor 't zijne zorgt
35 Daar goed noch bloed den Staat verborgt,
36 Wanneer hem slechts de naam van Burger wordt gegeven.

37 Maar, Gode zij thanks! het ontbrak nimmer, en het zal, in vervolg van
38 tijd, zo lang Neerland Neerland zijn zal, ook nooit onder ons ontbreken
39 aan zulke gevoelige, en voor waare dankbaarheid vatbaare zielen, ~~die~~
40 die niet twijfelen, om, ter handhaving die duurgekochte panden, Gods-
41 dienst en Vrijheid; goed en bloed blijmoedig op te offeren.

42 — Laat het grijze Griekenland pochen op haren Aristides, Epaminon-
43 das, Themistodes, en meer anderen! Laat het aloude Rome op haren
44 Brutus, Curius, Fabritius, ja, op hare Cato's zelve, roemen! Mijn
45 Vaderland behoefde, van zijnen eersten opkoomst af tot op dezen huidigen
46 dag toe, in getale van waare Patriotten nimmer voor eene van beiden
47 te wijken. Eene enkele lijst van zulken, die deze hunnee-
48 delmoedige denkwijze met de daad zelve bezeegeld hebben, zou-
49 de meêr tijds wegneemen, dan het enkele uur, dat mij tot 't spreken
50 vergund wordt. — Een voor allen zal ons stoffe genoeg te overden-
51 king aanbieden.

52 Reeds voor meer dan twee Eeuwen mocht het nabuurig Leyden,
53 in zijnen bangsten nood, een treffend voorbeeld van waare grootheid van
54 Ziel, en van belangenlooze Vaderlandsliefde, in eenen harer Burger-
55 vaderen opleeveren.

56 Zodanig een voorbeeld scheen mij, niet alleen voor mij zelven, die moei-
57 te wel waardig, en teffens het van grootste nut en aanbelang ter uit-
58 werking; maar het kon ook, dachte ik, niet anders, of de dankbare
59 herdenking aan een heldhaftigen Staatsman, die voormaals aan het
60 door Tweedragt waggelende Staatsgebouw tot een onwrikbaaren steun
61 en stut gediend heeft moest alderaangenaamst zijn aan een Genoot-
62 schap, dat, op Eendragt en Vrijheid gegrondvest, zijnen naam zelfs
63 van deze verheevene deugden ontleend heeft.

64 Wien ik thans bedoele, zult Gij; doorkneed in de Geschiedenissen
65 onzes Vaderlands, uit het door mij hier boven gezegde reeds duidelijk ge-

3.

66 noeg kunnen opmaaken.

67 Doch, eveneens als een Krijgsman, op 't steeken der trompettes en't geklet-
68 ter der wapenen, zijn moed ten strijde voelt opwakkeren; desgelijks moet
69 ook onze ziel, als 't ware, in verwondering weggerukt en doortinteld wor-
70 den van een patriottischen ijvergloed op't horen vermelden slechts van
71 den naam van mijnen Held; van Pieter Andiaansz van der Werf.

72 Zijne voornam te daaden, voor zo verre die uit echte stukken hebben
73 kunnen worden nagegaan, zullen thans de stoffe van deze mijne verhan-
74 deling uitmaaken; en daar mede zal ik dus handelen, dat ik, met ach-
75 terlaating van eenige geringe voorvallen, die van weinig of geen belang
76 zouden zijn, voornamentlijk zal trachten te betoogen, hoe is deze waare
77 Patriot, geen enkele trek, maar het gansche leven door, alle handels-
78 wijzen betoonden, dat zijne groote ziel zich bij alle geleegenheden ont-
79 wikkelde, en reeds vroeg aan den dag lei, wat in vervolg van Hem te

80 wachten stond.

81 Mogt aan dit grootsch onderwerp liever het doorzigtig oordeel, de
82 juiste denkerskracht, en de beschaafde pen van eene Pieter Corne-
83 lisz. Hooft zijn te beurt gevallen! Mogt het nu nog behandeld worden
84 door iemand, wiens tot het zelve een bekwaame tong, en het verëisch-
85 te vuur & levens zijn toegedeeld!

86 Gij, althans, schimme van Van der Werf! Het belge U maar
87 niet, dat een aankomen jongeling, door geene ondervindinggesterkt,
88 door geen rijp oordeel voorgelicht; Amen lof, schoon gebrekkig, noch-
89 tans welmeenend, gaat uitstameren. --- Verwondering over Uwe deug-
90 den; waare dankbaarheid voor Uwe weldaad en aan het Vaderland be-
91 weezen; en een blakende ijver, om, schoon van verre en in andere betrekkin-
92 gen, Uwe mannelijke voetstappen na te volgen, zijn de eenige sporen
93 en prikkels, die mij tot de onderneeming van zulks een gewigtige taak
94 hebben aangedreven; en die mij steeds zullen aanzetten, om, al star-
95 oogende op Uwe waare grootheid van Ziel, bij alle geleegenheden te
96 toonen, dat ook bij mij zuivere Vaerlands-liefde haren zetels geve-
97 stigd heeft, en de eenigste bron, ader mijnder handelingen is, en altijd
98 weezen zal.

99 Gij, Mijne Heeren! Begunstigt, bidde ik U; in 't aanhooren & be-
100 öordeelen, mijne zwakke pogingen, met Uwe gewoone inschikkelijkheid.
101 ____ Hierop berustende treede ik ter zake over.

102 ____ geboren te zijn in een oud en aanzienlijk geslagt; onder zijne Voorvaderen
103 te mogen tellen van naam mannen van; mannen van aanzien, die, 't zij op
104 het staatelijks kusjen, door hunne wijze raadgevingen hunnen Tijdgenoo-

4.

105 ten meermaals tot een veilige vraagbaak, en hun Vaderland tot een
106 rustigen steunpilaar hebben versterkt; 't zij op 't bloedig Oorlogsveld; door

107 hunne luisterrijke zegepraalen eenen onverwelkbren naam hebben ver-
108 kreegen; is een Voorrecht, ik bekenne het, dat den Naneef enigen grond
109 kan geeven, om daarop roem te dragen, doch, zal hij deze, als 't ware door
110 erfenisse nagelatene eer niet bezwalken; hij moet dan ook de glinsteren-
111 de voetstappen van zulken, die hem zijn voorgegaan, waardiglijk naatree-
112 den; zal de luister van zijn geslagt in hem niet worden uitgedoofd; zal
113 hij niet tevergeefs brommen op een adellijken afkoomst: hij moet dan ook
114 in zich zelve de deugden zijner Voorvaderen doen herleeven; hij moet door
115 zijne daade zelve betoonen van hun te zijn voortgesprooten.

116 Heeft het dan zo veel in zich de verkregen roem slechts te bewaren &
117 onbevlekt aan zijn Nageslacht weder over te zetten; hoe veel te meer moeite
118 zal het dan iemand kosten, die in een lagen staat geboren is, zich zelve
119 allereerst uit den drom der meenigte te verheffen; en, daar hij door eenemin
120 gunstige bedeeeling der fortuins onder den gemeenen hoop zoude verholen blij-
121 ven, zijnen naam uit die dikke duisternisse uittewikkelen, en zelfs zich
122 den weg te openen tot de Onsterfelijkheid! ____ Maar, hoe veel roem zal deze
123 hunne zegepraal verdienen, wanneer iemand, hoewel met uitmuntende
124 deugden en treffelijke hoedanigheden begaafd, evenwel, onder de heerschen-
125 de wanbegrippen het van stikziend gemeen, zich langen tijd, oude tegen-
126 spoeden, zijnen Voorouderen overgekomen, heeft onderdrukt gezien, & zich
127 niet dan de met uiterste moeite tegen dit wanbegrip van de Gemeentes heeft
128 kunnen verheffen! Want, toch, hoe sterker worstelingen, hoe luisterrij-
129 ker overwinning! ____ En juist zulk een lot. M. H. ! viel van der
130 Werff te beurt: Geboren uit onaanzienlijke Ouders, zoude Hij, misschien,
131 met veele anderen onder den gemeene hoop voor eeuwig verscholen geblee-
132 ven zijn, zo zijne uitmuntende hoedanigheden, niet reeds vroeg, geflik-
133 kerd hadden in de oogen zijner Tijdgenooten; en alle welmeenenden daar
134 door niet waren aangezet, om, in zulke eene bijstere verwarring en
135 akelig vooruitzicht van zaaken, als er toen was, in Hem een nuttig Lid
136 voor de Maatschappije, en een kragtig rugsteun voor het Vaderland aan
137 te kweeken.

138 — In den jare 1529 wierd Van der Werf te Leyden geboren uit
139 Adriaan Vermeer en Clara Claasdochter. Zijn Vader, een eerlijk werk-
140 man, was een Zeemtouwer; een Ambacht, gelijk men weet, in vroegere
141 tijden zeer gemeenzaam binnen die stad, uit hoofde van de menigvuldi-
142 ge handwerken, die, toenmaals reeds, begonden optekomen en waar aan
143 Leyden in vervolg van tijd haren meesten aanwas en bloei verschul-
144 digd is geweest.

145 — Deze Adriaan Vermeer nu, onder de Protestanten vasthoudende de
146 gevoelens van Menno Simons, en meerder, dan wel anderen die Ge-

5.

147 zindheid, geoeffend zijnde is deze Leer, nam dikwijls bij de Zijnen
148 den Godsdienst waar in hoedanigheden van Vermaander , welken naam
149 meuleertijds (toen bij hen nog net zulke vaste Leraars, als wel nu,
150 gevonden wierden) gewoon was te geven aan de zodanigen van die Ge-
151 zinte, die zich daarop toeleiden, om hunne Medebroeders te onderwij-
152 zen & te stichten, terwijl zij echter hunne Burgerlijke Neeringen of Am-
153 bachten bleeven waarnemen. Deze Adriaan Vermeer dan, we-
154 gens de toenmaalige schaarsheid van zulke Leeraars, en ook wegens zij-
155 ne bekende ervarenheid in dezen zijnen Godsdienst, was meermaals ge-
156 noodzaakt, om van Leyden naar de een of andere plaats te trek-
157 ken en aldaar voor zijne Medebroeders te prediken; gelijk hij dan ook
158 onder anderen in 't jaar 1537 met dat oogmerk naar Haerlem vertrok;
159 doch aldaar, in de woede tegens de Doopsgezinden gevangen, en
160 kort daarop, ter zake van dit zijn geloof, (van het welke hij tot
161 zijn laatste levens snik geen afstand wilde doen) erbarmelijk ge-
162 dood wierd, nalatende eene droeve weduwe en vier Vaderlooze wee-
163 zen, te weten; drie Zoons en eene Dochter; welke kinderen naderhand
164 hunnen Voorouderlijken naam Vermeer verwisseld hebben in dien van
165 Van der Werf. — In die tijde toch noemde men meestal elkan-

166 der met den Doopnaam en bijvoeging van 's Vaders naam, voor eerst,
167 als Pieter Adriaansz. , gelijk wij onze Van der Werf van den
168 grooten Janus Douza, in zijne bekende Ode ad Joannem Houtte-
169 num vinden: — Of er wierd ook bijgevoegd, tot nadereon-
170 derscheiding, de naam van het Ambacht, dat men aan de hand had,
171 als Pieter Adriaansz. Zeemtuwer, zoals men Hem genoemd
172 vindt in de Oude Chronijk van Leyden in't jaar 1573. & 1574.
173 Maar, voornaamlijk, pleeg men ook zeer dikwijls bijzondere huis-
174 gezinnen, wanneer er meer van dien naam en van dat zelfde Am-
175 bacht in eene Stad waren, aantewijzen met den naam hunner woon-
176 plaats, als Pieter Adriaansz vande Werf.
177 — Dus werd Hij (en ook met Hem zijne Familie) dan benoemd, om-
178 dat Hij, namenlijk, woonde op de Marendorp's Achtergraft in
179 een Huis, waaraan vast was een zeer groote Werf, welke tot
180 zijne Leerbereidery en Zeemtuwerij gebruikt wierd; en, schoon er
181 weinig plaatzen nog zijn, daar men onzen Held naderhand vindt ge-
182 noemd met den naam Vermeer, is Hij evenwel en zijn gansche
183 Nageslagt overal bekend met dien van vander Werf; of liever
184 gelijk thans bij alle Schrijvers is aangenomen Vander Werf.

6.

185 Pieter Adriaansz van der Werf dan moest, naaulijks acht jaren oud zijnde, het
186 smartelijk verlies van zijn Vader ondergaan, en bragt zijne eerste kindheid door in de
187 Zeem-
188 tuwerij; doch, tot de jaren van Jongelingschap gekomen, moet Hij, zekerlijk, reeds door-
189 slaande bliken gegeven hebben van zijnen ijver voor het welzijn van de
190 algemeene zaak, aangezien men, kort daarop, hem reeds, bijzonderlijk,
191 onder het getal der welmeenenden vindt opgeteld; maar, vooral, wegens
192 het vertrouwen, 't welk men bij de eerstemaal, dat van Hem wordt ge-
193 wag gemaakt, leest, dat Prins Willem de Eerste in Hem stelde:

194 't geen, zekerlijk, bij zulk een voorzigtig Staatsman, als die Vorst was,
195 geen plaats zoude gehad hebben, zo Hij nog geen sprekende getuige-
196 nissen van een waare trek voor 's Lands welvaaren bij onzen Van der
197 Werf te voren had waargenomen; schoon evenwel daaromtrent een
198 diep stilzwijgen bij alle schrijvers is: gelijk men ook nergens eenige
199 melding van Hem kan opspooren voor zijn xxxviii^e jaar, in den jare 1567;
200 wanneer Hij, namenlijk, onverzettelijk de Protestantsche Godsdienst
201 aankleevende, bij openbaare Sententie van den Hertog van Alva en
202 volgens 't Besluit van zijnen vervloekten Bloedraad, uit deze Lan-
203 den verbannen wierd met verbeurdverklaring van alle zijne goederen;
204 doch, evenwel, onder de gunstige bewerking van den Schout der Stad
205 Leyden, Jan van Beerendrecht, met verscheidene andere welmeenende
206 Burgers, en onder anderen ook zijne twee Broeders , heimelijk met
207 al zijn tilbaar goed uit die Stad gevlugt is, en zich naar Embden
208 ten dien tijde de algemeene schuilplaats der, om den Godsdienst, ver-
209 volgde en vltgende Nederlanders, begeeven heeft.

210 Daar wordt somtijds door de wijze bestiering der Voorzienig-
211 heid aan het menschelijk gemoed in dit tijdelijk leeven eene schoo-
212 le van onderwijs en beproeving geöpend, dewelke, als dan met behoor-
213 lijke naaukeurigheid waargenomen, in vervolg van tijd aan hare leer-
214 lingen de heerlijkste vruchten kan opleeveren: ik meene de Schoole
215 der Tegenspoeden. _____ Wanneer men toch, van zijn vroegste jeugd af
216 aan, reeds alle de geneugtens en vermaaken dezès waerelds geduu-
217 rig bij en om zich heeft: wanneer men dan reeds een streelend voor-
218 uitzigt bezit van naderhand alles in eene volle maate te zullen
219 genieten: ziet men zeer dikwijls, dar de mensch, zwak van natuur,
220 en al ras geneegen, om zich, buiten dringende noodzaaklijkheid,
221 niet aan den arbeid te zetten, zich aan een vadzige leedigheid o-
222 vergeeft; de vermogens van zijnen redelijken Geest verwaarloost;
223 en uit inzicht van zijnen verheevener schijngelukstaat boven an-
224 deren zich trotselijk verheft: zijne waare vrienden daardoor van
225 zich verwijdert, en daar na, als een tweeden Tantalus, midden in

226 zijne rijkdommen waarlijk arm bevonden wordt. ____ Daar de Tegen-

7.

227 spoeden, in tegendeel, den mensch een bezef inboezemen van zijne
228 afhankelijkheid; hem neederigheid, die bron van zo veele deugden, aan-
229 prijzen; hem dan ook doen gewaar worden, dat hij, tot wat stand ook
230 naderhand opgeklommen, evenwel alle zijne vermogens daar toe moet
231 inspannen, om niet voor zich zelve alleen, maar ook voor anderen te
232 leven; en om dus, tegens ramp en onheil, door de ondervinding zelve
233 gehard zijnde, in vervolg van tijd, bij het onstuimig hol gaan van
234 tijden, als een rots in zee, alle de aanvallen rustig uittestaan,
235 en manmoedig op zich te doen afstuiten.

236 In zulk eene Schoole van Tegenspoeden is Vander Werf tot de e-
237 delste grootmoedigheid opgeleid, ____ Hier toch was het, dat Hij,
238 reeds in zijne eerste jeugd, van zijnen stut en steun; van zijnen zeker-
239 sten toeverlaat in dit leven; van zijnen Vader verlaaten zijnde; wel
240 ras begreep en ondervond, dat, wilde Hem ooit eenige onderneeming
241 gelukken, Hij, thans alleen zijnde, ook alle zijne krachten moest
242 inspannen, om, door naarstige beoëfening van nutte kunsten en
243 wetenschappen, zich aan zijn Vaderland en Medeburgenen noodza-
244 kelijk te maken: Hier was het, dat Hij door den akeligen, doch
245 heldhaftigen, marteldood van zijnen Vader leerde, God boven den
246 mensch te eeren; geen Gewetensdwang intewilligen; maar den dood
247 zelve, mogt het immer Godsdienst of Vrijheid gelden, moedig onder
248 het oog te zien: Hier, nog eens, was het, dat Hij, gebannen
249 uit zijn Vaderland; beroofd van zijn goed; ja zelfs zijn eigen
250 leven niet zeker zijnde, die nuttige les mogt opdoen, dat, schoon
251 verre van zijn Vaderland; verre van goed en bloed; de liefde tot het
252 Land zijner geboorte nimmer verdoofd; nimmer uitgebluscht moet
253 worden: Ja, Hier, eindelijk, was het, dat Hij die gelatenheid in

254 Voor- en Tegenspoed; die onversaagheid in de dringendste gevaar-
255 ren; het belang van een gerust Geweeeten, dat zich aan geen
256 misdaad schuldig kent; en die belangenlooze liefde voor zijn Vader-
257 land; (alle deugden, voorwaar, die Hem naderhand zo zeer zijn te
258 pas gekomen) heeft mogen opdoen.

259 Dan, daar wij, zo even te voren, gezegd hebben, dat onze Vander
260 Werf zich naar Emden begeven had: laat ons Hem ook aldaar vol-
261 gen en zijne verrichtingen nader inzien!
262 Prins Willem de Eerste, in het jaar 1567. door Alva ook van
263 alle zijne goederen beroofd; ja, zelfs door den Spaanschen Tyran,
264 Philips den Tweeden, vogelvrij verklaard zijnde, begreep thans, hoe
265 welmeenende ook zijne pogingen altijd waren tot herstelling van 's
266 Lands zaken; dat het Hem nu niet raadzaam meer zoude zijn zich

8.

267 in de Nederlanden langer op te houden; dies begaf Hij zich van daar
268 naar Dillenburg in Duitschland. Wel ras wierd dit zijn voorbeeld
269 door een menigte zijner Landgenooten naar gevolgd, die, (gelijk wij boven
270 reeds van sommigen gezien hebben) naar deze buitenlandsche
271 plaats weeken. De tijding van de uitwijking dezer Hollanders wierd
272 aan Oranje schielijks overgebracht, die, bedacht zijnde op middelen om
273 's Lands Vrijheid te herstellen, zeer veel genoegen schepte in dit hun
274 Besluit; zo, om dat Hij uit deze navolging bemerkte, dat zijn bedrijf
275 de goedkeuring had zijner Landgenooten; als, voornamentlijk, omdat
276 Hij thans even daar door de schranderste Staatsmannen en moedigste
277 Voorvechters hunner beleedigde rechten dichter bij zich kreeg, om
278 Hem met raad en daad te kunnen bijstaan; onder alle de welken
279 zijn oog het eerste viel op Vander Werf; en Jonkheer Adriaan
280 van Zwieten. ____Van voorneemen, namentlijk, zijnde, om zelfs
281 aan het hoofd van een talkrijk Leger, 't welk Hij met verkoping
282 van zijne eige huissieraaden en juweelen, bij enige Duitsche Vorsten

283 geworven had, in de Nederlanden te komen, droeg Hij aan deze twee
284 Heeren, bij Hem reeds lang bekend staande als Mannen, die het
285 met de gemeene zaak wel voorhadden, en recht geschikt, om eene
286 geheime onderhandeling te bestieren, den gewigtigen post op, om
287 voor zij aankomst hier te Lande, de gemoederen te polsen en den
288 welmeenenden bekend te maaken, dat Hij met Krijgsvolk hier
289 naar toe zoude trekken; en zij, bij tijds, met hunnen aanhang zich
290 bij Hem moesten vervoegen. ____ Onze twee Gezanten vertrokken
291 dan op den 24. Junij 1568. In stilte naar Holland, en maakten, zo
292 veel hun mogelijk was, de harten aldaar gaande, om thans met
293 Oranje de wapenen voor hun Vaderland en Vrijheid optevatten.
294 Doch, gelijk men helaas! meermaalens ziet gebeuren; en het uit
295 onze Geschiedenissen te veel bekend is, om hier verder in uitteweiden;
296 de heilzaamste oogmerken hadden thans de droevigste gevolgen;
297 bij mangel van genoegzamen onderstand, en verëischte voorzigtig-
298 heid van eenigen der Bevelhebbers, wierd 's Prinsen Leger door Phi-
299 lips, Graaf van Evestein, bij de Stad Daalhem verslagen, en dus ge-
300 noodzaakt, onverrichter zaak, naar Duitschland weder te kee-
301 ren. __ Daar deze toeleg kwalijk afliep, en die twee Gezanten
302 in 't jaar 1569. terug waren gereisd; wilde de Prins evenwel on-
303 zen Vander Werf niet ledig houden; maar, zeer veel vertrouwen
304 op Hem stellende, voorzag Hij Hem in 't jaar 1570. met de Gehei-,
305 me Commissie, om, uit zijn naam, in verscheidene Steden van Holland
306 de nodige penningen tot vordering der gemeene zaaken op te halen: waar
307 op onze Vander Werf den 17. September van dat jaar, vergezelschaft
308 door den Predikant Jurriaan Ipens, naar Holland vertrokken is; en

9.

309 en door het ontvangen van eenige penningen, wel geslaagd zijnde
310 in deze zijne bezending; den 22. Januarij des jaars 1571. te Dillenburg

311 aan den Prins hier van bericht gedaan heeft.

312 Vander Werf nu, door het wel aflopen van deze zijne verrichtin-
313 gen, en door enige wijze raadgevingen; zo aan den Prins zelven; als
314 aan de andere in ballingschap omzwervende Nederlanders; kreeg wel
315 haast het oor van allen, die enigen invloed hadden op de bestiering der
316 Gemeene Zaken. — Na zijn laatste terug komst, had Hij zijn
317 woonplaats veranderd, en dezelve van Embden naar Wezel overgebracht.
318 Alle die enige nieuwe ontwerpen, ter herstelling van 's Lands welzijn, bij
319 zich smeedden, vervoegden zich bij Hem. Zijn Huis wierd de algemeene
320 Vergader- en Raadplaats der Welmeenenden. Zijn Persoon wierd de
321 beslissende Rechter, wanneer men het over de middelen niet eens was ter
322 bevordering van zaken: en in deze zijne wooning heeft Hij verschei-
323 de Gezanten, Commissarissen, Bodens en andere Personen, die over &
324 weder naar Dillenburg of Holland trokken, gehuisvest. — Dan,
325 aangezien men ligtelijk kan begrijpen, dat Hem, beroofd van alle zijne
326 vaste goederen hier te Lande, en slechts met een gering overschot van
327 de anderen gelugt zijnde, deze buitengewone kosten zeer te onpas
328 kwamen, trachtte de Prins en anderen Hem daar in te gemoet te
329 komen: Maar, onze Held, groot en voorzigtig in alle zijne bedrijven
330 en het zich tot een eere achtende, om alles, tot den laatsten pen-
331 ning, voor het welzijn van zijn Vaderland op te offeren, sloeg dit
332 aanbod heuschelijks van de hand, en wilde liever, met zijnen Broeder
333 Nicolaas, bekrompen voort leeven; dan door't aanneemen van deze
334 geschenken, misschien, aan baatzuchtige en nijdige tegenstanders zijner
335 welmeenende pogingen, waar aan het een eerlijk Man en braaf
336 Patriot nimmer ontbreekt, in vervolg van tijd, de gelegenheid te
337 geven, om Hem zelfs te kunnen bschuldigen, dat Hij, met het
338 aanvaarden van die penningen, welke, tot herstel van de alge-
339 meene zaak, beter zouden hebben kunnen worden aangewend, zijne groot-
340 heid op 's Lands puinhoopen gegrondvest had.

341 — Vander Werf nu, geduurig, over en weder van Wezel naar

342 Dillenburg reizende, wierd op den 15. Maart des jaars 1571. door den
343 Prins afgevaardigd naar Duisburg, Wezel, Keijzerswaard, en
344 Embden; om met verschiede Delftsche , Leydsche, Amsterdamsche,
345 en Haarlemsche Regenten; die zich aldaar ophielden, te spreken,
346 en dezelve te nodigen, om met Hem naar Dillenburg te komen,
347 en gesaamlijk te beraadslagen, hoe men in den tegenwoordigen
348 toestand van zaken, bekwaamlijk, en met de meeste zekerheid, zoude

10.

349 te werk te gaan; aan welke nodiging ook bijna allen voldeeden en bij
350 den Prins aankwamen: En, naar eenigen tijd aldaar bedaardelijks alles
351 overwogen te hebben, is onze Vander Werf met Willem Jan Reijersz. van
352 Heemskerk, Regent der Stad Leyden, naar Embden weder getrokken,
353 om de goede Luiden aldaar te vermaanen, hare beloofde contributi-
354 en te verhogen: het welke ook, naar behooren, verricht zijnde, zijn zij we-
355 derom naar Dillenburg gekeerd.

356 Daar nu in deen bij eenkomst was beslooten, om wederom, gewa-
357 penderhand, een kans te waagen tot herstel der algemeene zaken, en
358 de Prins zijne huissieraaden zelfs, tot betaling der onkosten van het
359 toenmalig Leger, had verkocht, kon men, met bescheidenheid, dien Vorst
360 niet meer tot het uitschieten van penningen lastig vallen; weshalven
361 men een andere bron moest opdelfen. Sommigen onder de Gemeente
362 wilden wel enig geld ter leen geeven; doch, hen moest met één een
363 verzekering of onderpand van terug gaaf gegeeven worden; een Borg-
364 tocht moest er gesteld worden: Maar, wie zoude in dit twijfelach-
365 tig dobberen van zaken, daar men voorheen reeds zulken ongelukkigen
366 uitslag had ondervonden; wie zou thans Borg willen zijn? — Stand-
367 vastig in zijne beginselen en gedreeven door een edelaastigen trek van
368 nooit te dulden, (zo lang het Hem immer mogelijk ware) dat 's Lands
369 welzijn door vertraging achter uit zoude gaan; werpt zich den 8. May

370 des jaars 1571. Vander Werf zelve, als Borge, op: Wel ras wierd
371 dit zijn voorbeeld nagevolgd; want , twee dagen later, voegden zich
372 nog vier andere getrouwe Vaderlandsgezinden bij Hem, waar op men
373 dan geld bekomen hebbende, aan één van hen, aan Adriaan Manma-
374 ker, den inkoop van wapenen opdroeg.
375 — Wanneer nu , in de jaren 1571. & 1572., bijna alle de Hollandsche
376 Steden zich onder het Stadhouderschap van den Prins hadden begeeven;
377 Wanneer in February van het laatstgenoemde jaar de gewigtige tijding
378 was overgekomen, dat de Watergeuzen den Briel hadden ingenoomen,
379 dacht de Prins, dat de kans nu te schoon stond, om het werk daarbij
380 te laten steeken; weshalven Hij een aanslag smeedde op het Graaf-
381 schap Zutphen; en Willem Graaf van den Berg derwaards met eenig
382 Krijgsvolk heen zond; daar Hij Vander Werf, met M.h. Pieter de Rijke
383 en Adriaans Manmaker wederom vooruit had gezonden, om, door hunnen
384 bekwaamen tusschenkomst, de gemoederen aldaar te bereiden tot een
385 afval van Alva's en overgang aan's Prinçe zijde. — Vander
386 Werf slaagde, buiten hoop, in deze zijne afvaardiging: Het geheele
387 Graafschap Zutphen deed den Prinçe hulde. — De Afgezanten
388 keeren te rug: en onze Held reisde, kort daarop, naar Xanten in
389 Cleefslant; overwoog aldaar met enige Hollandsche Regenten

11.

390 Leyden, Dort, Delft, Gouda en Ysselstein in alle mogelijke stil-
391 heid, zaken van het uiterste gewigt; en is, na het scheiden der Verga-
392 dering, naar Dillenburg bij den Prins weder gekeerd.
393 Alles nu rijpelijk overwogen zijnde, begon de Prins op 't dadelijk
394 uitvoeren zelve aan te dringen. Doch, om in persoon naar de Nederlan-
395 den te trekken oordeelde Hij tot nog toe niet raadzaam te zijn;
396 weshalven het Hem goed dacht, liever een bekwaam Afgezant met
397 een volkomen Volmagt, om alles, uit zijnen naam, te beslissen & te ver-

398 richten, hier naar toe te zenden. ____ Doch, om dien post in deze ge-
399 wigtige omstandigheden waardiglijk te bekleeden en gewenscht
400 uittevoeren, moest eene volleedige kennis van den toestand der al-
401 gemeene zaken; eene verëischte bekwaamheid in het voorstellen zijner
402 begrippen; en eene bedaarde voorzigtigheid in het besluiten; bij zulk
403 eenen gepaard gaan met eene belangelooze liefde voor's Lands welzijn;
404 met eene kloeke onversaagheid, om, in't barnen? Der gevaaren, stout-
405 moedig zich daar uit te kunnen redden; en met eene mannelijke
406 rustigheid, om pal te staan tegens alle aanvallen van nijdige Weer-
407 standers: ____ En, na hier en daar heg oog te hebben laten gaan, vond
408 die schrandere Vorst alle deze verëischments in onzen van der Werf
409 bijëen vergaderd; waarom Hij Hem met een zeer breedvoerige Instru-
410 ctie aan die van Dort, Leyden, en Gouda voorzag; en Hem met
411 een verzocht uit te werken, dat de Staaten van Holland toch
412 staatsgewijze wilden vergaderen. ____ van der Werf, na her-
413 haald verzoek van den Prins en alle anderen, nam deze zaak op
414 zich, vertrok den 3. May van het jaar 1572. Naar Nederland; en,
415 schoon Hij in deze zijne bezending aan veele kwalijk gezinden niet
416 zeer behaagde, en Hij ook door hen dikwijls in de uitvoering sterk
417 wierd gedwarsboomd; wierd de Prins evenwel, tot zijn uiterste ge-
418 noegen gewaar, dat Hij in Zijne verwachting niet te leur gesteld
419 was; maar, in tegendeel, de onverwachte gelukkige gevolgen van
420 de bekwaame bemiddeling van van der Werf gingen zelfs zijne
421 hoop verre te boven.

422 Om nu hier, stiptelijk, alle zijne bedrijven in dit zijn Gezant-
423 schap bij te brengen, laat de tijd in't geheel niet toe. ____ Hier
424 boven zijn zes verëischments opgeteld, die wij zeiden, dat behoorden,
425 gevonden te worden bij zulk eenen; die deze gewigtigen last wel
426 zouden waarnemen. Laat ons thans door de voorbeelden zelve kor-
427 telijk aantoonen, dat dezelve waarlijk in van der Werf bij ëen zijn
428 geweest. ____ Wel aan dan!

429 Wij noemden, voor eerst; ene volledige kennis van den toestand
 430 der zaaken, hier te Lande: Doch; waar toe hier, ter nadere verzekering,
 431 ene ydele opstapeling van woorden gebezigd? Hebben wij, van te voren,
 432 niet reeds gezien, dat zijn Huis de algemeene Vergader- en Raadplaats
 433 was der Afgezanten dezer Landen; daar dezen, voor zeker, en tegenwoor-
 434 dig in persoon, en afwezig door briefwisseling, van der Werf van al-
 435 les zullen verwittigd hebben, wilden Zij niet onbezonnen met Hem
 436 raadplegen: Ja; dat meer is, men leest van Hem, dat Willem de
 437 Eerste, nog in Duitschland zijnde, nimmer tot het uitvoeren van
 438 een zaak overging, voor dat Hij van der Werf gevraagd had, of
 439 die met den tegenwoordigen toestand van zaaken wel overëekwam.

440 Maar, wij telden in de tweede plaats; ene verëischte bekwaam-
 441 heid op, in het voorstellen zijner begrippen. Laat ons dan ook zien,
 442 welke eene uitwerking zijne Voorstellen in deze zijne bezending al
 443 aanstonds verkreegen. ___ Op des 28. Juny te Gouda; eenige dagen laa-
 444 ter te Leyden; van daar te Haarlem; & den 11. July te Delft aange-
 445 komen zijnde; wist Hij wel dra de Inwoonders en Regenten van die
 446 Steden in zijn Voorstellen van zo veel genoeg te doen neemen, dat die
 447 van Haarlem Hem, schoon onwillig, van alles zijne verteering, aldaar,
 448 vrijhielden: dat die van Delft Hem allen hulp en bijstand beloofd-
 449 den; Hem, insgelijks, voor Zijne verteering van acht dagen, aldaar, niets
 450 wilden afneemen; en door de daad zelve overtuigd, hoeveel zijne be-
 451 middeling te wege konde brengen, Hem, met Michiel Fransz., naar
 452 Noordholland gecommitteerd te hebben, om bij den Gouverneur Sonnoy
 453 twee Vaendels soldaten te verzoeken: En, om dit hun verzoekwerk-
 454 stellig te maaken, is van der Werf dan ook den 18. July naar
 455 Enkhuizen vertrokken; en wederom volkomen hier in geslaagd.

456 Wat nu, in de derde plaats; zijne voorzigtigheid in't beslui-
 457 ten betreft. Hier van vinden wij een spreekend voorbeeld in't uit-

458 voeren van zijnen last, welke de Prins Hem, tot ligting van gel-
459 den hier te Lande, had opgedragen: Want, op den 17. May des jaars
460 1572., vergezelschap door Willem van Palensteyns, Baillu & Dijk-
461 graaf van Rhijnland, heeft Hij, met nog negen goedwillige Burgers
462 van Leyden, zich naar het dorp Watering begeeven; en, na aldaar
463 met hen overwogen te hebben, hoe men met die geld-opligting, ge-
464 voeglijk te werk zoude gaan; heeft Hij, de beslissing aan Hem over-
465 gelaten zijnde, aldervoorzigtigst ook beslooten, dat, daar men voor
466 had de algemeene zaken te herstellen en te verdedigen, men ook, bil-
467 lijkheidshalven de verëischte penningen over het geheele ligchaam
468 moest vorderen, zo evenwel, dat ieder Stad en Dorp, naar maate
469 hunner bezittingen, het hare zoude moetën toebrengen.

13.

470 En, hoe heilzaam dit zijn besluit zij geweest, blijkt uit de ge-
471 volgen zelve, aangezien die van Rhijn- en Delftland alleen,
472 zo in gemunt geld als in gemaakt zilverwerk, een somma van
473 f. 15000. Gulden bijëen bragten.

474 Doch, laat ons nu ook zijne belangelooze liefde voor 't Vader-
475 land op den toets stellen. Overlang was dezelve reeds gelouterd
476 bevonden, bij den Grondlegger van ons Gemeenebest; bij den Voorvech-
477 ter onzer Vrijheid; bij Willem den Eersten. En, wat dit zijn Gezant-
478 schap betreft; hoe heerlijk straalde zij ook hier in door! Wat toen
479 mogt Hem bewoogen hebben, om zulk eene neetelige post, als die
480 van Afgezant naar deze Landen in dien toestand van zaken waar
481 te aanvaarden? Zal men zeggen, eene verregaande eerzucht, om
482 als Representant van den Prins, hier alles mede te beslissen?
483 Welke eene ongerijmde beschuldiging! Wie zal den grooten
484 Hercules van lafheid aanklagen? En kan zulk eene eerzucht
485 plaats vinden bij Hem, die, schoon door de Edelste aangezocht
486 evenwel nederig in zijnen ommegang, zich nimmer vatbaar ge-

487 toond heeft voor de drift tot glinsterende schijngoederen; maar,
488 in tegendeel, en voorheen en naderhand, de grootste eerampten
489 nimmer heeft geaanvaard; dan uit overtuiging alleen, dat, hoe
490 gering ook, Hij altijd verpligt was zijne uiterste pogingen aan
491 's Lands welzijn te kosten te leggen! Ja; nog eens: Wat mogt
492 Hem bewoogen hebben, om dit Gezantschap aan te neemen; daar
493 Hij niets anders, als een bijna zeker vooruitzicht konde hebben van
494 de sterkste tegenkantigen der menigvuldige Spaansgezinden
495 en van de dringendste gevaaren der alom zwerfende Vijandelijke
496 Legerbenden? Wat anders nu, dan een onvermoeide vlijt tot
497 herstelling van 's Lands welzijn; dan een edelaastige trek, om de
498 schouders van zijne Mede-Ingezeetenen van het Tyrannisch
499 Juk te onttrekken; dan eene belangelooze liefde voor zijn Vaderland?
500 En dat Hij, door deze handelwijze, ook de goedkeuring van alle zij-
501 ne Tijdgenooten heeft weggedragen, blijkt, zo uit de toestemming
502 en het heusch onthaal, welke Hij overal ontmoette; als uit de
503 uitdrukkelijke woorden, die de Staat zelven, te zijner eeuwige ge-
504 dachtenisse, hebben aangeteekend: "Nu is 't waarachtig (dus
505 speeken Zij)" dat van der Werf nooit één stuiver van alle
506 " Leeningen, hoe genaamd, verminderd heeft; maar alles opgebracht;
507 " en, bovendien, nog tot 's Lands welzijn Elfhonderd gulden
508 " uit zijne eige beurse heeft opgeschoten." Dit zegt de Souverain.
509 — Doch, blijft er bij iemand nog eenige twijfel over, hij neeme een ogen-

14.

510 ogenblik gedult; en van der Werf, als Leyden's Burgervader,
511 zal het geding volkomentlijk, beslissen.

512 Wij hebben ten vijfdn gezegd: dat er verëischt wierd ene kloeke
513 Oversaagtheid, om, in't barnen der gevaaren, stoutmoedig zich daaruit
514 te kunnen redden. En, dat ook in van der Werf dit, waarlijk, is be-

515 vonden geweest te zijn, zal niet ongemakkelijk vallen, om met voor-
516 beelden nader op te helderen. ____ Hij toch, op het verzoek van die van
517 Delft naar de Sandpoort bij den Colonel Lazarus Mulder getrokken
518 zijnde, om de twee door Sonnoy beloofde Veandels Soldaten naar Delft
519 te geleiden; wierd het Volk van dien Colonel door de Spanjaarden.
520 (die uit Rotterdam en den Hage, op dit gerucht daar naar toe waren op-
521 getogen) _ op den 27 July alderonverwachtst aangevallen, en, naa een
522 moedigen tegenstand geboden te hebben, eindelijk voor de overmagt
523 genootzaakt te lukken. Maar, hoe gedroeg zich van der Werf
524 hier ter plaatze? Als een voorzigtig Bevelhebber; als een onver-
525 saagd Krijgsman; midden in dit dringendste gevaar zijne gewoone
526 bedaardheid van geest behoudende; en ziende; dat, hoe ook zijnen
527 geringen bijstand; hoe ook de zijnen moed hunnen nederlaag enige
528 weinige ogenblikken mogt vertraagen, zij evenwel, ten laatsten,
529 voor de menigte zouden moeten onderdoen; wilde Hij den Colonel
530 Mulder gaan opzoeken, om Hem tot den aftocht aanteraaden. Maar,
531 wat ziet Hij! Mulder in des Vijanden magt zou wel dra door het
532 woedend zwaard der Spanjaarden worden omgebracht. Thans, zijnen
533 yver voor 's Lands welzijn alleen raadpleegende, valt Hij met
534 weinigen van de zijnen midden in de Vijanden, baande zich, al vech-
535 tende, overal een open weg; bevrijdt Mulder van een gewisse dood;
536 en begeeft zich met hem, in allen spoed, naar Alkmaar.

537 Nu staat ons alleenlijk nog acht te geeven op zijne name-
538 lijke rustigheid ten aanzien van alle aanvallen. En, om hier wederom bij dit
539 zijn Gezantschap te blijven, zullen Wij, wegen de ruimheid van stof-
540 fe die ons nog te behandelen overig is, één voorbeeld voor allen hier
541 bijbrengen. ____ van der Werf, den 10. December van dit jaar 1572.
542 te Delft door de Staaten van Holland ontboden zijnde, ontving, op
543 derzelve orde, van François van Valkensteyn f.4000. gulden; en van
544 den Graaf Vander March, tusschen Sassenheim en Haerlem, te beta-
545 len: Maar, wat gebeurt er? Ontrent Hillegom gekomen zijnde,

546 wierd het Volk. 't geen Hem geleidde, plotselijk door enige Span-
547 jaarden overvallen; dadelijks zetten zij het recht op de wagen aan,
548 waarop het geld was; geeven der zelve Voerman enige dodelijke won-
549 den; en zouden, zekerlijk, die rijke buit magtig geworden zijn, zo niet
550 van der Werf's vaardigheid en kloeke rustigheid den zijnen tot

15.

551 hulp was gekomen; want, een der geenen; die bij Hem zaten, met
552 beloften & dreigementen gedwongen hebbende, om het leidsel der
553 paarden aan te vatten en de wagen in alle spoed omtekeeren, rijdt
554 Hij ylings uit der Vijanden gezigt en komt dus met het geld behou-
555 den te Leyden: Doch, hier moest Hij, ook nog een zwaaren schok
556 uitstaan, aangezien enigen van het hierboven gemelde Volk van
557 den Colonel Mulder, bij de Sandpoort geslagen en naar Leyden ge-
558 vlugt zijnde, dit geld ziende, eene volle betaling van hunne ach-
559 terstallige soldije eischten; en zulks met zodanigen drift, dat nie-
560 mand er heen dorst te gaan, om hen neder te zetten: waar toe zich e-
561 venwel van der Werf vrijwillig aanbod. Hij vertoont zich dan
562 aan het Volk; zoekt door zijne mannelijke en teffens zachtzinnige
563 taal het zelve tot bedaaren te brengen, en redenen te geeven van
564 de billijke weigering hunner betaaling: Maar, hoe weinig dit
565 somtijds vermag op onstuimige Soldaten, welker ooren en harten
566 meer vatbaar zijn voor 't gekulder des geschuts; dan voor de vree-
567 delievende taal van enen waaren Voorstander hunner belangen
568 zelve; getuigen helaas! maar al te veel de Jaarboeken van alle
569 Eeuwen. Het Volk, horende van uitstel spreken, wierd zo ver-
570 bitterd, dat zij, op van der Werf aandringende, zijn leeven dreig-
571 den: Hij evenwel, rustig voortgaande hen tot bedaardheid aan te
572 zetten, zoude in deze tomelooze drift niet gespraard geweest zijn,
573 indien niet de Colonel Mulder zelve Hem in Zijne armen be-

574 schut had; het Volk voorhoudende, “dat Hij, Pieter Adriaansz.
575 “van der Werf, de man was, die hun leven, bij de Santpoort,
576 “gered had:” En dit zeggen begon het Volk neer te zetten; te meer,
577 toen aan het zelve, daar bij, enig geld op rekening wierd beloofd;
578 zo dat zij met een klein gedeelte van dat geld genoeg namen’
579 en het overige, vervolgens, door van der Werf ter hand gesteld
580 wierd aan den Heer de Montigny op den huize van Teylingen,
581 die daarmede het bovengenoemde verstrooide Leger wederom
582 bij een bragt.

583 Hebben wij nu van der Werf, als een bekwaam Staatsman
584 En Afgezant, in deze gewigtige & onstuimige tijdsomstandighe-
585 den, beschouwd, zo laat ons ook nader inzien, hoe bij ’t omwen-
586 telen van zaken, bij ’t kiezen van Prinçen zijde, zijne vorige dien-
587 sten bij Land- en Stadgenooten beloond wierden.

588 Leyden, in Zoomermaand van den jare 1572. der Spaanschen
589 Magt onttogen zijnde, en den Prinçe hulde gedaan hebbende, veran-

16.

590 derde weldra hare Regeering, en, indachtig aan hare welmeenen-
591 de en vlugtende Burgers, riep Zijn veelen van hen in haren schoot terug,
592 om in hare zaak wederom deel te neemen; en, onder dezen, wierd
593 van der Werf ook, voornamelijk, gerekend: Weshalven zij, geen
594 agt slaande op onaanzienlijkheid van afkomst der afgestorvene
595 Voorvaderen; maar veel eer op de daaden der levenden zelve, in dat
596 zelfde haar ook onzen Held tot een Lid van de Vroedschap verkoos.

597 Daar nu van der Werf zich door deze betrekking nader zag
598 verbonden aan zijn wieg en bakermakt, Leyden; begreep Hij ook,
599 dat zijne tegenwoordigheid aldaar meer verëischt wierd: waarom Hij
600 zich ook met de vaste wooning aldaar nederzette; ’t welk van zulk

601 een goed gevolg was, dat Hij op den 17. May van het volgende jaar
602 1573. tot Burgemeester der stad Leyden wierd aangesteld.

603 — Dadelijk, naa het aanvaarden van dit Eeramt, toonde van der
604 Werf reeds, dat, daar Hij nu als Vader zijne Medeburgenen benoemd
605 was, Hij ook thans hen, als zijne eige Kinderen, met raad en daad
606 wilde bijstaan en voorgaan; weshalven Hij, nevens den Heer Van
607 Wijngaarden, en zijn broeder Adriaan, zo door hun voorbeeld, als
608 aanmoediging, verscheide Leydsche Burgers & Ingezeetenen heeft
609 overgehaald tot het opbrengen van geen gering Ruitergeld ten
610 dienste der Gemeene Zaken.

611 — En, in dit eerste jaar van zijn Burgemeesterschap, is ook zijne
612 liefde en iever voor Stads en Lands welzijn zonderling op den
613 toets gesteld; daar, op den 30. October des jaars 1573., Don Frede-
614 rik, na 't opbreken van 't beleg van Alkmaar, voor Leyden
615 zich nedersloeg, en die Stad enigen tijd beleegerd hield: In welke
616 eerste Belegering van der Werf zich op het Raadhuis een voor-
617 zigtig Regent; bij de Burgery een liefhebbend Vader; en bij het
618 Krijgsvolk een kloekmoedig Held; getoond heeft.

619 Daar nu deze eerste Belegering in't begin van het jaar
620 1574. wierd opgebroken; waren Leyden's Ingezeetenen niet on-
621 dankbaar ontrent hunnen yverigen Voorstander; waarom zij aan
622 van der Werf, kort daar op, het Voorzittend Burgemeesterschap
623 opdroegen: En, hoemanhaftig Hij zich in dezen post, geduuren-
624 de de tweede Belegering, die op 't laatst van Bloeimand van
625 dat zelfde jaar een aanvang nam, gedragen heeft, zal wel der
626 moeite waardig zijn, eenigzins in't breede te ontvouwen.

627 — Om nu hier ter plaatse, een naaukeurig Verhaal op te leëveren
628 van de Krijgstoerunsten der Spanjaarden tegens Leyden, en
629 van alle de verrichtingen der Beleegerden daartegen, zoude
630 te veel tijds met zich sleepen, en geenzins aan mijn voorgesteld

631 oogmerk voldoen. — Ik zal derhalven hier dat geene slechts aan-
 632 haalen 't welk mij, eenigszins: betrekkelijk tot van der Werf daar in
 633 is voorgekomen.

634 — Doch, gelijk midden uit een dik beneevelde lucht de stralen van
 635 de alles verkwikkende Zon het heerlijkst voor het oog der gansche Na-
 636 tuur schitteren; eveneens zullen wij, door eerst een klein tafereel van
 637 de akelige omstandigheid, waarin zich toenmaals Leyden bevond,
 638 vooraf te laten gaan, midden uit deze elende en tegenheden, van der
 639 Werf, als een trouwe baak voor Leyden's Burgerij, zien aanlichten.

640 Leyden dan door Baldez met zes- à zeverduizen Soldaa-
 641 ten, zo Spanjaarden, als Duitschen & Waalen, van alle kanten omsin-
 642 geld zijnde, had geen aangenaam vooruitzicht op het lang uitstaan
 643 van dit nieuw Beleg: Een geringe voorraad van mond behoeften, en
 644 weinig Krijgsvolk van binnen, voerspelden een naakend onheil.
 645 Ook waren hare uitvallen van buiten, in den beginne, gansch niet
 646 gelukkig. Op de eerste tijding van's Vijands aankomst moest
 647 de Colonel Andries Allertsz., op bondschap uitgetrokken zijnde, het
 648 eerst van allen voor Leyden's muuren zijn trouw & dapperheid
 649 met de dood bezegelen: waarop, in zijn plaats, het opperbewind, o-
 650 ver het Krijgsvolk aan Jonkheer Jan van der Does, Heere van Noord-
 651 wijk, wierd opgedragen.

652 Baldez nu, van den toestand der Stand van binnen onderricht zijn-
 653 de, na zes & twintig schanssen rondom dezelve opgeworpen te
 654 hebben, zocht dezelve door hongersnood te doen overgaan. Doch,
 655 de Regeering, dit bemerkende, had aanstonds een vaste prijs op de
 656 eetwaaren gezet, om het, zo mogelijk was, tot drie maanden
 657 uitterekken. Doch, na verloop van ééne maand, begon het
 658 er in de Stad reeds zo droevig uittezien, dat men de Man op één
 659 half pond brood daags moest stellen: De geenen, die de wacht

660 hielden, kreegen alleen één geheel pond; zijnde er toen nog maar
661 ééhonderd & tien lasten koorn in de Stad, en daar toe veertien-
662 duizend Eeters. De laatste dagen van Herfstmaand waren bijs-
663 ter benaauwde dagen voor Leyden's Inwoonders: Veele hadden
664 in geen zeven weken eenig brood gesmaakt: Paarden- Honden-
665 en Katten-vleesch; vellen van drooge Schollen; Koolsbladeren;
666 en geronnen Bloed waren lekkernij: En, uit deze deerijke hongers-
667 nood kwam nog eens vernielende Pest, die ontrent zesduizend zie-
668 len wegsleepte. Hoe meenig Man zijn tēergeliefde Echtgenoot;
669 Hoe meenig Vader zijn Troetelkind; hoe meenig Vriend zijn laatste

18.

670 hoop, zijn eenigsten Vriend ten grave bestellende; moest met knik-
671 kende knien bij de Lijken van zijne dierbaarste panden mede dood
672 te neder zijgen!
673 — Dit was de staat der elendige Beleegerden van binnen: Maar, in
674 der daad, van buiten zag het er ook gansch niet voordeelig uit:
675 de toevoer van levensmiddelen uit Gouda zagen de uitgehongerde
676 Stedelingen door de Vijanden onderschept en weggevoerd. — Hij,
677 die thans hun voornaamste hoop ter redding was, de Prins van
678 Oranje, werd, op 't onverwachtste, door zulk eene gevaarlijk ziek-
679 te aangetast, dat het gerucht van Zijn dood reeds overal verspreid
680 was; en de Staaten van Holland al gemaand waren geweest, om uit
681 te zien naar een bekwaam Hoofd en Christelijk Vorst. — Boizot,
682 met zijn Vloot uit Zeeland te Rotterdam gekomen zijnde, om zich
683 aldaar met de Hollandsche te verēenigen; spoedde zich, gesaament-
684 lijk met haar, naar Leyden, om het Ontzet te bewerken: Ook ge-
685 lukte het hem , door t opwakkeren der Noord-Westen-wind, zo na
686 mogelijk, aan de stad te naaderen: Doch, de wind straks weder
687 met volle strecken uit het droevig Noord-Oosten waaijende, lie-

688 ten de Burgers (daar de uitgestelde hoop het harte krenkt) ook
689 hunne hoop, nute gelijk met hunnen moed, weder zakken.
690 ___ Welk een uitwerkzel nu konde zulk eene opstapeling van
691 elende en tegenheden maaken op de gemoederen der laage Gemeente,
692 die, niet gewoon in het toekomende recht door te denken, veele
693 zaaken op den uiterlijken schijn beoordeelden! Wat anders; dan
694 eene muerij tegens hunne Overheden; dan eene begeerte, ommaar
695 uit dezen hunnen jammerlijken toestand eene schielijke verlossing
696 te bekomen!
697 ___ Zo dat ook zelfs reeds eenige Burgers, de Stad ontweeken waren,
698 en daar na den Stedeling, zo door toeroepen als briefwisseling, aan-
699 zetten; om de Stad overtegeeven, pochende op der Spaanschen magt
700 en goedertiernheid.
701 ___ Doch, wat kon ook, in zulke neetelige omstandigheden, de gemoede-
702 ren van het Volk best bevreedigen, en hunne te neder geslagene
703 kloekheid weder opbeuren! Wat anders, voorwaar, dan een eenparig,
704 welmeenend en heldhaftig voorbeeld der gansche Overheid zelve!
705 Maar, hoe was het hier mede geleege? Onder het Veertigtal
706 der Raaden in de Vroedschap wierden toen naauwlijks Zeven gevon-
707 den, die, volgens eed en pligt, de Stad wilden helpen bewaaren:
708 Daar sommigen, welker harten (schoon zij een uiterlijken schijn van
709 Godsvrucht, en yver voor de vrijheid en voor de Hervormde Leere vertoon-
710 den) met Slaafsche Pausgezinde denkbeelden waren velvuld, door
711 allerhande listen en heimelijke verwekte muerijen alles zel-

19.

712 ve trachtten te verwarren, en dus de Stad bij een Verdrag aan de
713 trouwlooze Spanjaarden te doen overgaan; terwijl anderen, ontrent de
714 Vrijheid & den Godsdienst geheel onverschillig zich der Gemeene Zaken
715 niet bekommerden.
716 ___ Ja; Wat meer is; van de vier regeerende Burgemeesters was er slechts

717 Eén, de voorzittende namentlijk, die moeds genoeg had, om alles,
718 tot het laatste toe, door- en uit-te staan.

719 — Sommigen der Regeerders, door een laag zelfbelang alleen beheersd;
720 lieten zich door de klagende roepstem der uingehangerde Gemeente
721 niet vermurwen, om hen voedsel te geeven, zo dat zij liever op kus-
722 ens, met meel gevuld, nederzaten; en op de heimelijkste plaatsen
723 varkens en andere eetbare waaren verborgen; dan de jammerlijke
724 Gemeente enige verlichting toetebrenge: daar zij zelven evenwel,
725 zonder schaamrood te worden, zich niet onthielden, geveinsdelijk te
726 betuigen, geen oorzaak te willen zijn aan den dood der geenen, die
727 van honger bezweeken.

728 — En, even of alles toenmaals wilde saamenspannen, ons de elende te
729 vergrooten, en de glinsterende deugd roemruchtiger daaruit te
730 doen doorbreeken; die Verkondigers zelfs van dat Evangelium, dat
731 niets dan vrede en zachtmoedigheid ademt, de Predikanten, ont-
732 zagen zich niet de daaden der welmeenende Regenten openlijk van
733 den Predikstoel met zwarte verwen afteschetsen, en het Volk dus
734 in hunne mouterij te stijven.

735 Zie daar nu mijne Heeren! Een kort tafereel van den akeligen toestand
736 van Leyden in deze Belegering! Eene bijnaa Goddelijke standvastig-
737 heid wierd verëischt, om is dezen samenloop van naare omstandig-
738 heden, pal te staan, en anderen, ter aanmoediging en naavolging
739 voor te streeven!

740 Doch, van der Werf deed zich hier eerst recht kennen. Even,
741 als de grootsche Adelaar zich, in zijne stoute vlugt, op klapwieken-
742 de vlerken, aan de Aarde, & al het Aardsche, verre onttrekt; tot de
743 starren opstijgt, en, met een nederziend oog, al wat onder hem is,
744 schijnt te verachten: Met even den zelfden moed; met even den
745 zelfden afkeer voor het laage en trek naar het verheevenen, wierd de-
746 ze edele deugd betrachten beziel. Thans was het recht uur voor
747 Hem geboren, om alle die deugden, in welken Hij zich van te voren

748 door ondervinding geöefend had, voor het oog zijner Medeburgen
749 te ontwikkelen, en er hun edelmoedig de vruchten van mede te
750 deelen.

751 Reeds in den beginne van dit tweede Beleg had Hij daar op uit
752 geweest, om het Volk, door krachtige redenen, met de hoop van een

20.

753 gelukkigen uitslag (zo zij maar moed hadden, om eenigen tijd
754 doortestaan) te streelen: Ook gelukte het Hem toen het Volk daar
755 mede gaande te houden: Doch, zij naderhand, door eenigen van de Regee-
756 ring zelve gesterkt, begonden van der Werf, en de Welmeenendsten
757 met Hem, openlijk te lasteren, en hen hunnen rampen te wijten:
758 gestolen hebbende uit de Gemeene Schatkist, aan den Koning schroom-
759 den verantwoording te doen: Ja; Vijftien Muiters, die nog een groo-
760 ter aanhang hadden (wel tot driehonderd, zo zij zich beroemden) kwa-
761 men op het Raadhuis, en begeerden spijs of Verdrag met de Span-
762 jaarden. van der Werf betoonde hun toen reeds, hoe onmooge-
763 lijk het Hem ware, Spijs te bezorgen; en welke droevige gevolgen
764 dit hun begeerd Verdrag zoude mede brengen; hun voorts herinne-
765 rende de nog onlangs aangegaane, doch door de Spanjaarden snoode-
766 lijk geschondene, Verdragen met Naarden & Haerlem. Maar, of schoon
767 dit Voorstel een weinig tijds baaten mogt, straks barste de muite-
768 rij wederom hevig uit: Ja; zij zoude, zekerlijk, allernadeeligst
769 voor Stad en Inwoonders geweest zijn, zo niet van der Werf, on-
770 dersteund door den bijzonderen moed en voorzigtigheid van sommige
771 welmeenende Burger-Kapitainen en van Jonkheer Johan van der Does,
772 Heerde van Noordwijk, daar in bij tijds voorzien had. ____
773 __ En, gelijk wij even zagen, Verre van het Volk nedertezetten, dor-
774 sten de Predikanten hen daar in de behulpsaame hand bieden.
775 Het gebeurde toch, dat, wegens schaarschheid van penningen, het

776 Papieren-geld wederom in zwang kwam; wordende toen stukken ge-
777 slagen aan de eene zijde met een Leeuw, een speer en een Hoed daarop,
778 in zijne klauwen houdende, met dit Opschrift: Haec Libertatis
779 ergo; en aan de andere zijde: Urbem Leidam servet Deus. Een
780 der Predikanten had de stoutheid, om van den Predikstoel, in't bijzijn
781 van de Regeering, die Spreuk van haar uitgevonden; Haec Liberta-
782 tis ergo; sterk te laaken; zeggende dat men veel beter had gezet,
783 Haec Religionis ergo; daar het nu toch bleek, dat de Hervormde
784 Leer haar niet zeer naa aan het harte lag; en dat, ommaar Vrij te
785 zijn, zij even gaarne Roomsch, als Hervomd, zoude willen zijn.
786 Juist, zat recht tegens over Hem, in't Burgemeester-Gestoelte.
787 van der Werf, aan wiens slinker zijde zich de Secretaris Jan van
788 Hout geplaatst had. Deze laatste, een Man, allezins de goede
789 zaak met allen mogelijken iever toegedaan; gaande gemaakt door

21.

790 deze hevige en gansch ongepaste uitdrukkingen, neemt een geladen
791 pistool, (welk soort van geweer een ieder, hoe welmeenend ook, thans
792 bij zich droeg) en, naa aan van der Werff gevraagd te hebben; zal
793 ik hem ligten? stond hij gereed, om des Predikant te doorschieten:
794 Dan, van der Werf, altijd begaafd met eene zonderlinge bedaard-
795 heid van geest, en wijslijks vooruitziende, dat de uitvoering van die
796 ontstokene drift de bitterste gevolgen, waarschijnlijk, hebben konde,
797 begon den Secretaris Van Hout neder te zetten, en hem gemaatigd,,
798 heid aan te wijzen; en deze voorzigtige daad van van der Werf, in alle
799 doelen, goed keurden.

800 Doch, op dat onzen Held, Pieter Adriaansz van der Werf,
801 zich in zijn vollen luister ten toone stelle; op dat men zie, hoe zijn
802 manmoedig gedrag een voorbeeld aan den laatste Naaneef oplee-
803 vere, dat Één welmeenend Regent, door Gods hulpe ondersteund,

804 genoegzaam is, om de averechtste raadslagen der trouwlooze Mee-
805 nigte te verydelen! Wel aan, Mijne Heeren!

806 Volgen wij dien echten Patriot van den Tempel Gods, daar Hij ie-
807 verig bezig was, om genade en bijstand van den Hemel aftesmee-
808 ken, wederom naar het Raadhuis; en laat ons ook aldaar naa-
809 speuren, hoe, niet alleen in't openbaar voor't oog der toegevloede
810 Meenigte; maar zelfs, en wel voornamelijk, midden in den drom
811 zijner Spaanschgezinde Mede-Regenten; zijnen yver voor het welzijn
812 der Gemeene zaak en zijne onversaagheid, om zelfs zijn eigen leven,
813 ter bevordering daar van, op te öfferen, aldaar geenzins verflauwt;
814 maar veel sterker is uitgeblonken!

815 Een zeker getal Poorters, moedeloos geworden onder de elende, die
816 hun reeds was overgekomen, en op geruid door eenige Sppaanschgezinde
817 Grooten in de Stad, die nijdig waren, dat van der Werf hen, dage-
818 lijks, het verzuim hunner eed en pligt voor oogen stelde; Deze
819 Poorters, (zegge ik) waanende verligting in hunnen smart te erlan-
820 gen, stuiven, ziedende van gramschap?, het Raadhuis op; begeeven
821 zich stoutelijk op de Raadkamer zelve; voegen zich dadelijk bij
822 van der Werf; en, na Hem deze zijne gewaande misdaad, met
823 de laagste bewoordingen, te hebben verweeten, dringen zij sterk
824 bij Hem aan; of om voedsel in den nood; of om een Verdrag met

22.

825 de Spanjaarden.

826 Maar, onzinnige Gemeente! Is dit dan het loon, dat gij bereid hebt
827 voor de getrouwe diensten, geduurende zo veele jaaren, aan Uw Vader-
828 land en Stad beweezen! Is dat dan de dankbetuiging, die gij ver-
829 schuldigd zijt voor zo veele dagen en nachten onrustig doorgebracht,
830 om op uw welzijn te denken en daar voor te waaken! Is dat dan die
831 Kinderlijke erkentnisse, die gij moet toedragen aan Uwen welmee-

832 nendsten Regent; aan Uwen liefhebbenden Vader! ____ En, hoe moet
833 niet die bitse taal het Vaderlijke hart van U, ô van der Werf!
834 doorsneeden hebben! – Maar, geen nood! al spande alles tegens U
835 aan; zijt getroost! De Hemel kent Uwe onschuld! God is U ten
836 getuigen! Verhaf nog eens Uwe Mannelijke Stem! Verwaardig
837 U nog ditmaal, Uwe rechtzinnige gevoelens aan 't stikziend &
838 bedrogen Gemeen mede te deelen! Wie weet, wat gezeegende ge-
839 volgen er daar uit kunnen voortspruiten! Zo God met U is, wie
840 zal tegens U iets vermoogen! ____ van der Werf sprak; en
841 het Volk beefde. Dus vang Hij aan: “Lieve Medeburgers!
842 „ Ik heb éénmaal den Staaten dezer Landen pligtiglijk een Eed ge-
843 „ daan, van liever goed en bloed op te offeren, dan hen te verlaten, en
844 „ dien Eed zal ik gestand doen: Doch, wijl ik éénmaal het leeven
845 „ derven moet, is 't mij onverschillig, hoe ik dat verlieze door Vriend
846 „ of Vijand; en daarom , hier is mijn Ligchaam! Doorstoot vrij dit
847 „ Vaderlijke harte, op dat mijn dood romp U, zo lang het mogelijk
848 „ is tot voedsel in den nood verstrekke!” ____ Verrukkelijke
849 taal! Grootmoedige van der Werf! Ontvang dadelijk het
850 loon voor Uwen betoonden iever en heldenmoed! __ Op het
851 aanhooren van die Mannelijke taal wierd het Volk ontroerd: De
852 traanen biggelden langs de wangen; en het gevoelig en bewogen
853 harte schepte hen zo veel moeds in, dat zij dadelijk den Vijand
854 over de muur toeriepen: “Liever de slinker arm te zullen opëeten,
855 „ en zich met de rechter te verdedigen, dan de Stad uit hongers-
856 „ nood optegeven.”
857 Het zij mij geoorloofd Mijne Heeren! Het grootsch Tafereel,
858 't welk de Leydsche Dichter Le Francq van Berkhey hier van
859 heeft afgemaakt, U thans in zijne eigen trekken voortehouden!
860 “Op zulk een antwoord stond het Volk, als opgetogen,
861 „ 't Gevoelde in zijne borst dat wonder zielsvermogen,
862 „ Dat God alleen in 't hart van groote Mannen schept.

863 „ Het droop vol schaamte door, en wierd geen woord gerept,

23.

864 „Dan dit, dat uitbarstte onder 't snikken, daar zij schreiden,
865 „Leef! leef! ô van der Werf! Tot heil van ons en Leyden!
866 „Geen donderslag klonk ooit ontzaglijker in't oor
867 „Van de Aetna, die vast brandde, en loeiend beefde, door
868 „'t Verschriklijk bulderen der gierende onweerswinden.
869 „Dan nu dit manlijk woord klonk voor de Spaanschgezinden.
870 „Het Raadhuis daverde, daar voor 's Mans hoog gezag
871 „De Muitzucht, schaamrood, naast den Honger nederlag.
872 „'t Was, of ze de Dood, ontsteld, hier zelve om't Leeven smeekte
873 „Des Burgemeesters; daar haar schrik gelaat verbleekte.
874 „Het Godlijk Oordeel, grootsch gemaald door Lucas hand,
875 „Hing, met zijn Duivelen, te sidd'ren aan de wand:
876 „Terwijl der Eng'len rei aandachtig scheen te luistren,
877 „Om aan den Seraphijn's Mans dingtaal in te fluistren:
878 „'t Was, of de Hemel in het Kunsttafereel bewoog;
879 „En 't gloeiend purper vonkte in zijnen Regenboog.
880 „Het scheen, dat de Eeuwigheid 's Lands Helden deed ontwaaken
881 „Uit hunnen doodslaap, om de Vrijheids boei te slaaken.
882 „Civilis schim reikte, in zijn Vrijheids hemelvaart,
883 „Nog uit de schilderij zijn hand; en Bato staart
884 „Nog op het aangezigt, 't welk hij een groet wou schenken.
885 „Poryenna lilde, en zag door Scaevola zich wenken,
886 „Die de afgebrandde stomp dreigde aan 't gevest te slaan,
887 „Om met dien Leydschen Held stout in de bres te staan.
888 „De groote Brutus deed Tarquijn van angsten trillen.
889 „'t Beeld der Gerechtigheid scheen zich als op te tillen.
890 „En schoof den blinddoek af, om 't manlijk oog te zien.

891 „Carthago’s Bruid scheen thans, gebogen op de knien,
892 „’t Gelaat van Scipio in dezen Held te aanschouwen.
893 „ Het Leydsche Raadhuis wierd het roemrijkst der Gebouwen:
894 „Ja, ’t beeld van van der Werf was leevend in de zaal,
895 „’t Geen’s Waereld’s Eeuwen nooit beklonken in metaal,”
896 En, dat dit kloekmoedig bestaan van van der Werf, inzonder-
897 heid, zeer veel heeft toegebracht tot behoud der Stad Leyden
898 (die, kort daarop, van dit Beleg ontzet wierd) en dus tot verkrijging
899 van die gelukkige Vrijheid in Godsdienst en Burgerstaat, blijkt,
900 zou uit de toestemming van alle Schrijvers daarontrent; als uit een
901 bijzonder Getuigschrift der Magistraat dier Stad, Hem, van der Werf;

24.

902 openlijk daar naa den 10. July van den jare 1588. Aangebo-
903 den. ____ En, waarlijk, indien Leyden toenmaals voor het geweld
904 der Spaansche wapenen had moeten bukken; zo was, waarschijnlijk,
905 geheel Holland met haar verlooren geweest, en onder de magt der
906 Spanjaarden vervallen geraakt. ____ De Dubbele Sleutel (op dat
907 ik eens deze zinspeeling wagen moge) de Dubbele Sleutel, waar
908 mede Leyden’n wapen pronkt, mag, met recht, te kennen geeven,
909 dar zij, wel eer de sleutel van den Staat, door hare behoudenis-
910 den Tempel der Vrijheid van Nederland ontslooten heeft.

911 Ter gedachtenis van deze onversaagde trouw en standvastigheid,
912 hebben de Naaneeven van van der Werf , de Heeren Johan, Pieter,
913 en Adriaan van Assendelft, ter eere van dezen hunnen Grootvader,
914 in den jare 1661. Aan een Pylaer in de Hooglandsche Kerk te Leyden,
915 een fraai Gedenkteken van Wit Marmer doen oprichten, waar op het
916 Borstbeeld van dien Grooten Man gevonden wordt met een zeedig
917 opschrift, waar in slechts zijne geboorte en dood worden vermeld.
918 Ook heeft men negentig jaaren naa dit merkwaardig voorval, nog,

919 ter zijner eere, twee Gedenkpenningen geslagen; welker eeste op
920 de voorzijde vertoont het Borstbeeld van dien kloekmoedigen
921 Burgemeester, binnen dit opschrift: Petrus Adriani Werfius
922 natus Leidae 1529. Obiit 1604.: op de rugzijde van dien zelfden
923 penning ziet men, benedenwaarts, de Stad Leyden in't verschiet:
924 en omhoog, in een slangenrand, een Eyken en een Palmtak; tot be-
925 wijs, dat door's Burgemeesters standvastigheid, onbeweeglijk als
926 een Eijk, de Burgerij was behouden; de zege bevochten; met Palm-
927 en Lauwer-krans gevierd; en de roembaar van eindeloos, als een
928 dicht in elkander gekronkelden slang, die staart en bek in één
929 heeft gevat, aan de Eeuwigheid is toegewijd: Tusschen beide leest
930 men deze dichtregels:

931 „Dit's van der Werf, die pal
932 „Dus binnen Leyden's wal
933 „Voor Kerk en Godsdienst stond;
934 „En dempte, met zijn mond,
935 „Baldeus oorlogslist,
936 „Pest, Honger, Burgetwist;
937 „En rukte uit den brand
938 „De Vrijheid van het Land.”

939 De tweede Penning is dezen eersten gelijk, met dit dichtstuk:

940 „Dit's van der Werf, die Leysche Held,
941 „Wien's taay gedult het Spaansch geweld

25.

942 „Manmoedig keerde van de Vesten;
943 „Als Pest en Honger 't hert bestreed

944 „En't muitend Volk geen uitstel leed,
945 „Bood Hij zijn vleesch en bloed ten besten,”

946 Wierd dan, oudtijds, aan eenen Cicero, voor het ontdekken en tegen-
947 gaan van de tyrannische voorneemens van eenen Catilina, de stree-
948 lende naam van Vader des Vaderlands opgedragen: Met een en het-
949 zelfde recht, zal ook de naam van van der Werf; zo bij alle braa-
950 ve Leyderaaren, in't bijzonder; als bij alle Nederlanders, in het al-
951 gemeen; met den uitersten eerbied, tot in het laate Naageslacht beur-
952 telings verwisseld worden met dien van Vader des Vaderlands.

953 Zie daar nu Mijne Heeren! Deze vermaarde heldendaad van
954 van der Werf U, met flauwe trekken, voor oogen gesteld. ___ Der-
955 tig jaren levens van dien echten Patriot staan ons nog te behan,,
956 delen. ___ Een stoffe, ik bekenne het, ruim genoeg, om een tweede
957 spreekbeurte te vervullen: Doch, daar ik in't opstellen van deze
958 mijne Verhandeling, mij niet zozeer toelag op een Geschiedkundig
959 Verhaal van alle de bedrijven van van der Werf; als wel om door
960 't voordragen zijner verheevne Deugden mij zelve ter naavolging van
961 verre aantespooren; en anderen, ware het mogelijk, in de betrachtung te
962 doen volharden:

963 ___ zo zal ik, de weinige ogenblikken, die mij nog overig zijn, besteeden
964 aan eene eenvoudige optelling zijner verrichtingen na dezen tijd,
965 daar wij thans in beezig waren, tot aan zijn dood toe.

966 Na het opbreken van dit tweede Beleg, heeft onze van der
967 Werf zich ook getoond te zijn een ieverig Voorstander de Rechten
968 en Privilegien van de Stad Leyden, volgens den pligt van een eerlijk
969 Burger en braaf Regent. ___ Want, toen de Prins, Willem de Eerste,
970 als Stadhouder, op den 14. October van den jare 1574. de Magistraat
971 veranderen, en het Getal der Leden in de Vroedschap van XL. tot
972 XXVIII verminderen wilde; heeft Hij, schoon anderszins den Prince
973 zeer toegedaan, toen echter niet kunnen noch willen dulden eenige
974 krenking in zijne Stedelijke Voorrechten; maar, alleen met den

975 Heere Smaling zich daar tegen sterk aangekant: te meer, dewijl, bij
976 deze varandering, Regenten wierden benoemd; die, in de Beleergering,
977 de Stad aan de Spanjaarden wilden overleeveren: En, toen geen
978 wederzeggen baaten konde, is Hij, op zijn verzoek, van het aange-
979 boden Burgemeesterschap, voor dien tijd, ontslagen.

26.

980 En, dat dit zijn gedrag, zo bij de Staaten van Holland als bij den
981 Prins zelve, niet is afgekeurd, blijkt uit de opdraging van den gewigti-
982 gen poot van Commissaris Generaal der Vures, ten dienste van 's Lands 's Krijgs-
983 volk zo te Water als te Lande, waar toe Hij op den 26. October van dat zelf-
984 de jaar 1574. benoemd, en op den 1. November hier in door den Prins zelve
985 bevestigd wierd; welke Commissie Hij, geduurende vier jaren, met alle
986 mogelijke naaukeurigheid, trouw, en yver voor de Gemeene Zaak, heeft
987 waargenoomen. En, wanneer men nu, door de ondervinding zelve, had ge-
988 zien, hoeveel van der Werf op zijne Leydsche Medeburgers vermogt,
989 is Hij, in de maand October van 't jaat 1575. te gelijk met Gijbert
990 Hendriksz., door de Staaten verzocht, om onder de Gemeente te Leyden
991 Achtduizend gulden te ligten, in welke onderneeming Hij ook volkomen
992 is geslaagd. Verder is Hij, ook nog in de volgende jaaren van 1575. tot
993 1580., op last van de Hooge Souverainiteit dezer Landen, allezins
994 bezig gehouden met het Lot waarneemen van 't algemeene Lands welzijn,
995 het zij in het opneemen & ligten van de benoodigde penningen; het zij
996 in het handelen en overëenkomsten treffen met enige Koopluiden
997 wegens aan den Lande geleeverde, en, bij gebrek van penningen; onbe-
998 taald blijvende Graanen; het zij in het uitvinden en bezorgen van mid-
999 delen, dienstig ter bijlegging van ontstaane Kerkelijke twisten tot
1000 voorkoming van de duchten scheuringen; het zij in het verkoo-
1001 pen van eenige 's Lands Domainen, en aangeslage Geestelijke goede-
1002 ren, te beloeve van den Lande; het zij, eindelijk, in zeer veele an-
1003 dere zaaken; waar zulks, tot den algemeenen dienst van den Lande,

1004 en tot het bijzonder welzijn der stad Leyden, enigzins nodig wierd
1005 bevonden. --- Wanneer nu ook, in den jare 1585. door 's Lands Staaten
1006 wierd goedgevonden, om, tot beleid der Gemeene Zaken, opterichten een
1007 Collegie van Gecommitteerde Raaden, is onze van der Werf, op den
1008 14. September van dat jaar, verkozen tot een en der negen Leden van dat
1009 Collegie, en heeft, alhoewel schoorvoetende, op den 2. October dien
1010 last op zich genomen: waarna Hij door de Staaten op den 27. De-
1011 cember is beschreeve, om, nevens de andere Leden van dat Collegie
1012 en de Gedeputeerden ter Dagvaart van alle de Steden, te zijn in
1013 's Gravenhage tegens de aankomst van den Graaf van Leicester. ___
1014 Ook werd Hij op den 23. Juny van het jaar 1587. , met veel naadruk, door
1015 's Lands Staaten verzocht, om met Zijne Excellentie, Prins Maurits,
1016 naar Geertruidenberg te trekken, en aldaar dien Prins met raad & daad
1017 bijtestaan, in het afbranden van het platteland van Brabant; het
1018 geen ook wel wierd uitgevoerd, alzo de Hertog van Parma toen niet digt
1019 genoeg bij der hand was, maar voor Sluis in Vlaanderen lag. ___ Nog
1020 is Hij in den jare 1588. bij een brief van Prins Maurits ernstig ver-
1021 zocht, dat Hij, als hebbende veel invloed op de Gemeente, wilde

27.

1022 uitwerken, dat er penningen, zo bij Hem als bij zijne goede Vrienden,
1023 en anderen, wierden bij een gesaameld, om het oproerig Garnizoen van
1024 Geertruidenberg te voldoen, onder beloften van zulks, ten allen dage, te
1025 zullen erkennen: En dit heeft ook van der Werf gelukkig ten einde
1026 gebragt. ___ Vervolgens wierd Hij in't jaar 1590. Door 's Lands Staa,
1027 ten gecomitteerd, om binnen de Stad en het Quartier van Delft
1028 te helpen resumeeren & redresseeren de Capitale Zetting; en de aan-
1029 staande Verpachting der Gemeene Middelen aldaar waar te neemen,
1030 zo als zulke, ten meesten dienste de Lande, zoude worden oirbaar be-
1031 vonden.

1032 Deze dan waren zijne Staatsbedieningen na het tweede Beleg
1033 der Stad Leyden: En wat de Regeering van die Stad zelve betreft,
1034 daarin heeft Hij, naderhand, meermaals deel gehad: hebbende ook
1035 het Schepensampt tusschen beiden waargenomen, als in de jaren 1581.
1036 1584., 1588. & 1889.; en zelfs de Burgemeesterlijke waardigheid
1037 nog tienmaal bekleed hebbende; te weten, in de jaren 1577., 1578.
1038 1582., 1585., 1586., 1590., 1591., 1594., 1595., & 1598.; zo vindt
1039 men, seedert het jaar 1598., nergens meer eenig gewag maaken
1040 van onzen van der Werf: Uit welk diep stilzwijgen dan van
1041 alle Schrijvers wij ook, gerustelijk, durven besluiten, dat Hij, in
1042 's Lands diensten, grijs geworden zijnde, daar Hij nu reeds den ouder-
1043 dom van Lxix. jaren bereikt, en Land en Stad ruim dertig ja-
1044 ren gediend had, met een streelende bewustheid van een gerust Ge-
1045 weeten, in stilte zijne overige dagen binnen zijne Geboorteplaats
1046 Leyden geëindigd heeft.
1047 __ Zijn dood viel voor op den vijfden dag van January van den jare
1048 1604. __ En, bij zijn afsterven, liet Hij naa drie Zoons en twee
1049 Dochters, overgewonnen bij, drie Vrouwen, waar van de laatste Hem
1050 nog tien jaren overleefd heeft.

1051 Dus leefde: dus stierf van der Werf

1052 En, waarlijk, deze onze Held zoude, op zijn stille sterfbedd, met
1053 recht, hebben mogen betuigen; het geen , Vijftien jaren laater, een
1054 Tweede van der Werf; de groote Oldenbarneveld; bij het
1055 vast aannaaderen van een wreede en onverdiende marteldood, voor
1056 het oor van 't gansche Volk met waarhied uitriep:„ Lieve Vrien-
1057 „den! Ik heb geleefd als een deugdsaam Burger; en ik sterf als
1058 „een waar Patriot.”

28.

1059 Dit nu was het, Mijne Heeren! het geen ik bij mij zelve over-

1060 dacht had, U thand mede te deelen, ___ Kunnen zwakke pogingen,
1061 enigszins, vergoed worden door 't welmeenend voorneemen, 't geen de Aan-
1062 vanger der zelven daar mede bedoelen: Kan dit kort, maar waarachtig,
1063 Verhaal der voornaamste daaden van dien doorzigtigen Staatsman
1064 en dapperen Held, Pieter Adriaansz van der Werf, U niet on-
1065 aangenaam in het aanhooren zijn geweest: Kan de hoogachting
1066 voor zulk een echt Patriot, door dit mijn voorstel, bij U meer en
1067 meer zijn bevestigd: Dan is mijn doeleinde ten dien opzigte, vol-
1068 komenlijk, bereikt. ___ Wat mij betreft, indachtig aan die
1069 heilzaame les: Leerlingen wekken: Maar Voorbeelden trekken. heb
1070 ik deze thans verhandelde stoffen boven anderen uitgekoozen, om
1071 zelfs daardoor ter moedige Vaderlandsliefde te worden aangespoord.

1072 Eindelijk, Mijne Heeren! Hebben wij, in dit afgeloopen uur,
1073 wederom mogen gewaar worden, hoe, ter grondlegging van dit ons
1074 tegenwoordig Gemeenebest, noch goed noch Bloed te hoog ge-
1075 schat is, om, ware het mogelijk, des zelfs fondamenten onwrikbaar
1076 vast te zetten & te bevestigen; Hebben wij in van der Werf bevonden
1077 het onderscheidend kenmerk van een waar Nederlander; de achter-
1078 stelling van een laag zelfseland; en eene alles overwinnende
1079 liefde van Vaderland en Vrijheid: Dat wij dan ook nu en altijd
1080 (wanneer zich de gelegenheid zal opdoen) zijne mannelijke voet-
1081 stappen naatreden; en met geen woorden alleen, maar met de daaden
1082 zelve betoonen, dat, geldt het immer Godsadienst of Vrijheid, er nog
1083 van der Werven midden onder Ons in Staats- en Stads-bestuur
1084 gevonden worden! zo mag het blijken, dat het Vooroudelijke Hol-
1085 landsche bloed in der Naaneeven aderen niet verstold zij; maar
1086 wel eer te leevendiger nog doorspeele, op dat dus de fiere Hol-
1087 landsche Leeuw (al lang genoeg getergd door het Engelsche Lui-
1088 paard: maar ook nu van edele gramschap brullende, zijne golvende
1089 maanen reeds schuddet en vreeslijke tanden opsteekt) gewapend in
1090 de eene klaauw met het wreekend zwaard; dat is: den onversaagden

1091 moet zijner Onderdaanen; alle onze Voorrechten en Vrijheden tegen
1092 onze trotsche en nijdige Vijanden van buiten bescherme & bevestige;
1093 maar, dat ook de Moeder der waare binnenlandsche Vreede, de Een-
1094 dragt; welker zinteeken hij in den bundel der leven vastverëe-
1095 nigde Pylen met de andere klaauw omvat & behoedt, dat die
1096 Eendragt, zegge ik, de Zeven Verëenigde Provinçien, door hare

29.

1097 Godlijken en alles vermogenden invloed, tot een Schouwtoneel
1098 van zegen en welvaart aan alle Volkren doe verstreken op dat
1099 dus onze gerechtige zaak door Nederlands God, bij middel van ons
1100 gewette zwaar en donderende kartouwen, voldongen zijnde; even
1101 als de Natuur, naa een vreeslijk Onweeder, door een zacht afdaalen
1102 den regen bedaard, herleeft, ontluikt; dus ook alsdan wederom on-
1103 der ons de Vrijheid, nimmer, door eenige partijzucht belaagd; de
1104 Vreede, nimmer, door eeuwige Binnen- of Buitenlandsche onëenig-
1105 heden gestoord worde: maar, de onafhankelijkheid, het eenigste
1106 doelwit onzer Voorvaderen, door de Reden bestierd, het beste
1107 deel op Aarde, ons en onze Naakoomelingschap, Eeuw uit Eeuw
1108 in, tot een trouwe en bestendige Gezellinne mooge bij blijven!

1109 Ik heb gezegd.

1110 io.d.z.m.1781.